

Frederick Forsyth

Geheim dossier Odessa

Zwarte Beertjes
Utrecht

1

Iedereen schijnt zich nog levendig te herinneren wat hij op 22 november 1963, precies op het tijdstip dat het bericht kwam dat president Kennedy dood was, uitvoerde. Hij werd 's middags om 12.22 uur, Dallas-tijd, getroffen en het bericht van zijn dood kwam om half twee in dezelfde tijdzone. In New York was het half drie, in Londen half acht 's avonds en half negen op een kille avond met natte sneeuwbuien in Hamburg.

Peter Miller reed naar het stadscentrum, nadat hij zijn moeder in haar huis in Osdorf, een der buitenwijken van de stad, had opgezocht. Hij ging altijd vrijdagsavonds naar haar toe, om te kijken of ze alles had wat ze voor het weekeinde nodig had en ook omdat hij vond dat hij haar eenmaal in de week moest bezoeken. Als ze telefoon had gehad zou hij haar hebben opgebeld, maar omdat ze die niet had reed hij naar haar toe. Daarom vertikte ze het om telefoon te nemen.

Hij had als gewoonlijk de radio aan en luisterde naar een muzikale show die door de *Nord West Deutsche Rundfunk* werd uitgezonden. Om half negen was hij op de Osdorfweg, tien minuten van de flat van zijn moeder vandaan, toen de muziek middenin ophield en de stem van de omroeper kwam, strak van spanning.

'*Achtung, Achtung.* Hier volgt een mededeling. President Kennedy is dood. Ik herhaal, president Kennedy is dood.'

Miller wendde zijn blik van de weg af en keek naar de flauw verlichte strook met golflijnen langs de bovenkant van de radio, alsof zijn ogen zouden kunnen ontkennen wat zijn oren hadden gehoord en hem ervan

konden overtuigen dat hij het verkeerde station had aangaan: dat waaruit wartaal werd uitgezonden.

‘Jezus,’ zei hij binnensmonds, trapte het rempedaal in en week uit naar de rechterkant van de weg. Hij keek op. Over de gehele lange, brede, rechte verkeersweg door Altona naar het centrum van Hamburg hadden andere bestuurders de uitzending ook gehoord en ze stopten aan de kant van de weg, alsof autorijden en naar de radio luisteren ineens niet meer samengingen, wat ook wel zo was.

Aan zijn eigen kant zag hij remlichten aangaan van de bestuurders voor hem, die naar rechts gingen om langs het trottoir te parkeren en naar de aanvullende berichten te luisteren, die uit hun radio kwamen. Aan de linkerkant slingerden heftig de koplampen van de auto’s die uit de stad kwamen, toen ze eveneens naar de trottoirrand uitweken. Twee auto’s haalden hem in, de eerste boos toeterend en hij ving een glimp op van de bestuurder, die met het geijkte onbeschofte gebaar in Millers richting op zijn voorhoofd tikte als teken dat hij gek was, zoals een Duitse automobilist doet tegen iemand die hem ergert.

‘Hij komt er gauw genoeg achter,’ dacht Miller.

De lichte muziek op de radio was opgehouden en werd vervangen door de Dodenmars, wat blijkbaar het enige was dat de discjockey voorhanden had. Iedere keer las hij rechtstreeks van de telex nadere korte berichten voor zodra ze uit de nieuwskamer werden binnengebracht. De bijzonderheden begonnen een geheel te vormen: de rit in de open auto naar Dallas City, de scherpschutter in het raam van het schoolboekendepot. Over arrestatie werd niets gemeld.

De bestuurder van de auto vóór Miller stapte uit en liep naar hem toe. Hij kwam bij het linkerraampje, merkte toen dat de bestuurderszitplaats op onverklaarbare wijze rechts was en liep om de auto heen. Hij droeg een met nylonbont gevoerd jasje. Miller draaide zijn raampje naar beneden.

‘Hebt u het gehoord?’ vroeg de man, die zich naar het raampje bukte.

‘Ja,’ zei Miller.

‘Hartstikke krankzinnig,’ zei de man. Overal in Hamburg, in Europa, de hele wereld, liepen mensen naar de eerste de beste vreemde toe om het voorval te bespreken. ‘Zouden de communisten het gedaan hebben?’ vroeg de man.

‘Ik weet het niet.’

‘Daar kon wel eens oorlog van komen, als het hun schuld is,’ zei de man.

‘Best mogelijk,’ zei Miller. Hij wou dat de man wegging. Als verslaggever zag hij in zijn verbeelding al de heksenketel, die overal in de redactiekantoren in het land losbrak, als iedereen van de redactie terug werd geroepen om te helpen bij het uitbrengen van een extra-editie, die de volgende ochtend op de ontbijttafels moest liggen. Er moest een levensloop worden opgesteld, de duizenden lofredes moesten worden verzameld en gezet, aan de telefoonlijnen verdrongen zich mensen die om almaar meer inlichtingen schreeuwden, omdat er in een stad in Texas een man met opengereten keel op een baar lag.

Hij wilde aan één kant dat hij weer in een dagbladredactie zat, maar sinds hij drie jaar geleden freelance was geworden, had hij zich op speciale onderwerpen in Duitsland toegelegd, die voornamelijk te maken hadden met misdaad, de politie en de onderwereld. Zijn moeder verfoeide dit werk en verweet hem, dat hij met ‘slecht volk’ omging en hoe hij ook betoogde, dat hij op weg was een der meest gevraagde journalist-speurders van het land te worden, niets kon haar tot de overtuiging brengen dat een baan als verslaggever voor haar enige zoon goed genoeg was.

Terwijl de radioverslagen doorkwamen, trachtte hij in gedachten koortsachtig een nieuw gezichtspunt te bedenken, dat in Duitsland opgediept kon worden en waarvan hij naast de hoofdgebeurtenis een begeleidend

verhaal kon maken. De reactie van de regering in Bonn zou wel vanuit Bonn door de redactie aldaar weergegeven worden; de herinneringen aan Kennedy's bezoek aan Berlijn in juni zouden vandaar uit worden opgehaald. Er leek geen geschikt illustratief onderwerp te zijn, dat hij kon uitpluizen om aan een van de tientallen Duitse geïllustreerde bladen, die de beste afnemers van zijn genre waren, te verkopen.

De man die op het raampje leunde, voelde dat Miller met zijn gedachten elders was en nam aan, dat het uit droefheid over de dode president was. Hij hield gauw op met zijn gepraat over wereldoorlog en nam dezelfde ernstige houding aan.

'Ja ja ja,' mompelde hij scherpzinnig, alsof hij het altijd al had zien aankomen. 'Een gewelddadig volk, die Amerikanen, let op mijn woorden, een gewelddadig volk. Ze hebben iets gewelddadigs over zich, dat wij hier nooit zullen begrijpen.'

'Beslist,' zei Miller, nog steeds mijlenver met zijn gedachten. De man voelde eindelijk nattigheid.

'Nou, ik moet eens naar huis' zei hij, zich oprichtend.

'*Grüß Gott.*' Hij wilde teruglopen naar zijn eigen auto. Het drong tot Miller door dat hij wegging.

'Ja, *gute Nacht,*' zei hij uit het open raampje en hij draaide het daarna omhoog tegen de natte sneeuw, die vanaf de Elbe naar binnen stooft. De muziek op de radio had nu plaats gemaakt voor een langzame mars en de omroeper zei, dat er die avond geen lichte muziek meer zou komen, alleen nieuwsbulletins afgewisseld door stemmige muziek.

Miller leunde in de gemakkelijke leren zitting van zijn Jaguar achterover en stak een Roth-Händl op, een sigaret van zwarte stinktabak zonder filter, ook weer zoiets waarover zijn moeder zich, in haar zoon teleurgesteld, beklagde.

Het is altijd verleidelijk je af te vragen wat er gebeurd zou zijn als – of, als niet. Het is meestal een zinloos tijdver-

drijf, want hoe het geweest had kunnen zijn is het grootste geheim van alle tijden. Maar men kan wel veilig aannemen dat als Miller die avond zijn radio niet had aan gehad, hij niet een half uur aan de kant van de weg zou hebben gestopt. Dan had hij niet de ambulance gezien en hij had evenmin van Salomon Tauber of van Eduard Roschmann gehoord en veertig maanden later had de republiek Israël vermoedelijk opgehouden te bestaan.

Luisterend naar de radio rookte hij zijn sigaret op, draaide het raampje omlaag en gooide de peuk weg. Met een druk op de knop raasde de 3,8 liter motor onder de lange glooiende kap van de Jaguar XK 150 s eenmaal en ging daarna op zijn gewone geruststellende gebrom over, als van een wild dier dat uit een kooi wil ontsnappen. Miller knipte de beide koplampen aan, keek of achter vrij was en draaide de steeds breder wordende verkeersstroom over de weg naar Osdorf in.

Hij was tot aan de verkeerslichten in de Stresemannstrasse gekomen en ze stonden op rood, toen hij het gieren van de ambulance achter zich hoorde. Deze passeerde hem aan de linkerkant met het stijgende en dalende geloei van de sirene, minderde iets vaart alvorens tegen het rode licht in de kruising op te rijden en draaide voor Millers neus langs rechtsaf de Daimlerstrasse in. Miller handelde uitsluitend intuïtief. Hij schakelde en de Jaguar stooft op twintig meter afstand achter de ambulance aan.

Zodra hij dat gedaan had wenste hij dat hij rechtstreeks naar huis was gegaan. Het zou wel niets zijn maar je wist het nooit. Ambulances betekenden moeilijkheden en moeilijkheden konden een verhaal behelzen, vooral als je er het eerste bij was en de hele zaak was uit de doeken gedaan, voordat de stadverslaggevers arriveerden. Het kon een ernstig verkeersongeluk zijn of een grote havenbrand, een flatgebouw in lichterlaaie met opgesloten kinderen erin. Het kon van alles zijn. Miller had altijd een kleine Yashica met een flitsapparaat in het handschoe-

nenkastje van zijn auto, omdat je nooit wist wat er vlak voor je neus kon gebeuren.

Hij kende iemand, die op 6 februari 1958 op het vliegveld van München op een vliegtuig wachtte en een paar honderd meter van hem vandaan verongelukte het vliegtuig, waarin het voetbalelftal van Manchester United zat. De man was niet eens beroepsfotograaf, maar had het fototoestel, dat hij op een skivakantie meenam, van zijn schouder gehaald en de eerste exclusieve plaatjes van het brandende vliegtuig geschoten. De geïllustreerde bladen hadden er meer dan vijftigduizend gulden voor betaald. De ambulance kronkelde door een doolhof van kleine armoedige straatjes in Altona, liet het spoorwegstation Altona links liggen en sloeg de richting van de rivier in. Wie er ook aan het stuur zat van de Mercedes-ambulance met de platte neus en het hoge dak, hij kende Hamburg op zijn duimpje en hij kon chaufferen. Zelfs met zijn grotere snelheid en stugge vering voelde Miller de achterwielen van de Jaguar over de keien slippen die glad waren van de regen.

Miller zag Menck's auto-onderdelenmagazijn voorbij-schieten en twee straten verder werd zijn oorspronkelijke vraag beantwoord. De ambulance hield stil in een armenlijke krottenstraat, spaarzaam verlicht en somber in de schuin vlagende sneeuw, met aan weerszijden vervallen kazernewoningen en huurkamerhuizen. Hij stopte voor een hiervan, waar al een politiewagen stond met een ronddraaiende blauwe lamp op het dak, die een naargeestig schijnsel op de gezichten van een groepje omstanders wierp, dat zich om de deur had geschaard.

Een potige brigadier van politie in een regencape bulderde tegen de menigte dat ze achteruit moesten gaan om voor de deur plaats te maken voor de ambulance. Hier reed de Mercedes voor. De bestuurder en zijn helper stapten uit, liepen snel naar achteren en haalden er een lege brancard uit. Na een enkel woord met de brigadier haastte het tweetal zich naar boven.

Miller zette vijftien meter verder de Jaguar langs het trottoir en trok zijn wenkbrauwen op. Geen ongeluk, geen brand, geen opgesloten kinderen. Waarschijnlijk alleen een hartaanval. Hij stapte uit en slenterde naar de ooploop, die de brigadier in een halve cirkel om de deur van het huurkamerhuis tegenhield, om een pad vrij te maken van de deur naar de achterkant van de ambulance.

‘Mag ik even naar boven?’ vroeg Miller.

‘Waarachtig niet. U hebt hier niets te maken.’

‘Ik ben van de pers,’ zei Miller en hij toonde zijn perskaart van de stad Hamburg.

‘En ik ben van de politie,’ zei de brigadier. ‘Er gaat niemand naar boven. Die trappen zijn al zo smal en veel te riskant. Dadelijk komen de mensen van de ambulance beneden.’ Het was een zware man, zoals het hoofdagenten van politie in de rauwe buurten van Hamburg betaamt. Zoals hij daar stond, een meter negentig lang in zijn regencape met wijdgespreide armen om de menigte tegen te houden, zag hij er zo onwrikbaar uit als een staldeur.

‘Wat is er dan aan de hand?’ vroeg Miller.

‘Ik mag geen verklaring doen. Informeer straks maar bij het bureau.’

Er kwam een in burger geklede man de trap af, die buiten op straat verscheen. Het draailicht bovenop de Volkswagenpatrouilleauto flitste over zijn gezicht en Miller herkende hem. Ze waren samen op de Hamburgse middelbare school geweest. De man was nu adjudant-inspecteur bij de Hamburgse politie en gestationeerd op het hoofdbureau in Altona.

‘Dag, Karl.’

De adjudant-inspecteur draaide zich bij het horen van zijn naam om en keek zoekend naar de menigte achter de brigadier. Bij de volgende zwenking van het licht van de politieauto kreeg hij Miller in het oog en hij stak zijn rechterhand op. Zijn gezicht vertrok tot een grijns, half blij en half geërgerd. Hij knikte naar de brigadier.

‘Het is in orde, brigadier. Hij is min of meer ongevaarlijk.’

De brigadier liet zijn arm zakken en Miller glipte langs hem heen. Hij gaf Karl Brandt een hand.

‘Wat doe jij hier?’

‘De ambulance achterna’

‘Lelijke aagier. Wat doe je tegenwoordig?’

‘Net als altijd. Ik ben freelance.’

‘Dat legt je zo te zien geen windeieren. Ik kom steeds je naam in de tijdschriften tegen.’

‘Ik kan ervan rondkomen. Heb je het van Kennedy gehoord?’

‘Ja, afschuwelijke zaak. Ze zullen Dallas vanavond wel binnenstebuiten keren. Blij dat het niet in mijn wijk was.’

Miller maakte een hoofdgebaar naar de flauw verlichte gang van het huurkamerhuis, waar een kaal zwak gloeilampje een geel schijnsel op het afgebladderde behang wierp.

‘Zelfmoord. Gas. Buren roken dat het onder de deur uitkwam en hebben ons gewaarschuwd. Nog een geluk dat niemand een lucifer heeft aangestoken. Het hele huis stonk ernaar.’

‘Het was zeker geen filmster, hè?’ vroeg Miller.

‘Ja, vast. Die wonen altijd in deze buurten. Nee, het was een oude man. Hij zag er trouwens uit of hij al jaren dood was. Zoiets komt iedere avond wel een keer voor.’

‘Nou, waar hij nu ook is, erger dan hier kan het niet zijn.’

De inspecteur glimlachte vluchtig en wendde zich om naar de twee broeders die de laatste zeven treden van de krakende trap af manoeuvreerden en met hun vrachtje door de gang kwamen. Brandt draaide zich om.

‘Opzij, plaats maken alstublieft.’

De brigadier nam de kreet prompt over en duwde de menigte nog meer naar achteren. De twee broeders liepen het trottoir op en achterom naar de openstaande deuren

van de Mercedes. Brandt volgde ze, met Miller op zijn hielen. Niet dat Miller naar de dode wilde kijken of dit ook maar van plan was. Hij liep gewoon achter Brandt aan. Toen de broeders bij de deur van het voertuig waren, haakte de eerste zijn kant van de brancard in de gleuven en de tweede wilde hem naar binnen schuiven.

‘Wacht even,’ zei Brandt en hij sloeg de punt van de deken over het gezicht van de dode terug. Over zijn schouder merkte hij op: ‘Dat is maar een formaliteit. In mijn verslag moet staan dat ik het lijk naar de ambulance en naar het lijkenhuis heb vergezeld.’

De Mercedes-ambulance was binnenin helder verlicht en Miller zag heel even het gezicht van de zelfmoordenaar. Zijn eerste en enige indruk was, dat hij nog nooit iemand gezien had die zo oud en lelijk was. Afgezien van de tekenen van vergassing, de donkere vlekken op de huid en de blauwe tint op de lippen, was de man bij zijn leven bepaald geen schoonheid geweest. Een paar slierten sluik haar lagen over de overigens kale schedel geplakt. De ogen waren gesloten. Het gezicht was zo hol dat het wel uitgemergeld leek en omdat het valse gebit van de man eruit was, waren de beide wangen zo ver ingevallen dat ze elkaar in de mond bijna raakten, zodat hij eruitzag als een monster in een griezelfilm. Lippen waren er nauwelijks en werden boven en onder doorkliefd met verticale vouwen, wat Miller deed denken aan de geschrompelde schedel uit het Amazone-gebied die hij weleens gezien had en waarvan de lippen door de inboorlingen aan elkaar waren genaaid. Als bekroning had de man twee bleke gekartelde littekens die allebei van de slaap of bovenkant van het oor over het gezicht naar de mondhoek liepen.

Na een snelle blik trok Brandt de deken weer recht en wenkte naar de broeder achter hem. Hij week achteruit terwijl de man de brancard op zijn plaats duwde, de deuren afsloot en om de wagen heen liep om zich bij zijn maat te voegen. De ambulance schoot weg en de oploop

begon zich te verspreiden onder het gedempte gemopper van de brigadier: 'Vooruit, het is afgelopen. Er valt niets meer te zien. Moeten jullie niet eens naar huis?'

Miller keek naar Brandt en trok zijn wenkbrauwen op. 'Alleraardigst.'

'Ja. Ouwe stakker. Zit er iets voor jou in, soms?'

Miller keek gekweld.

'Geen kijk op. Zoals je zegt, het gebeurt iedere avond. In de hele wereld gaan er vannacht mensen dood en niemand die zich er iets van aantrekt, zeker niet nu Kennedy dood is.'

Inspecteur Brandt lachte schamper.

'Tuig zijn jullie.'

'Je komt er niet onderuit. De mensen willen Kennedy lezen en zij kopen de kranten.'

'Tja. Nou, ik moet terug naar het bureau. Tot ziens, Peter.'

Ze gaven elkaar weer een hand en gingen uiteen. Miller reed terug in de richting van het station Altona, nam de hoofdweg naar het stadscentrum en twintig minuten later draaide de Jaguar het ondergrondse parkeerterrein bij het Hansaplein in, honderdvijftig meter van het huis waar hij zijn dakflat had.

Het was een kostbare liefhebberij om de auto de hele winter in een ondergrondse parkeergarage te stallen, maar het was een van de uitspattingen die hij zich veroorloofde. Zijn vrij dure flat beviel hem omdat die hoog was en hij op de bedrijvige boulevard van de Steindamm kon neerkijken. Om kleren en eten gaf hij niet veel en met zijn negenentwintig jaar, bijna één meter tachtig lang, met het warrige haar en de bruine ogen waar vrouwen op vallen, had hij geen dure kleren nodig. Een jaloerse vriend had eens tegen hem gezegd: 'Jij slaat in een klooster nog grieten aan de haak,' en hij had gelachen, maar tegelijkertijd was hij geveleid, want hij wist dat het waar was.

Zijn eigenlijke hartstocht in het leven gold sportwagens,

de verslaggeverij en Sigrid, hoewel hij soms beschaamd toegaf dat als hij een keus moest maken tussen Sigi en de Jaguar, Sigi haar heil dan maar ergens anders moest zoeken.

Hij bleef in het licht van de garage naar de Jaguar staan kijken nadat hij hem geparkeerd had. Hij kon er haast niet genoeg van krijgen naar die auto te kijken. Zelfs als hij er op straat naar toe liep, bleef hij weleens staan om hem te bewonderen, en af en toe kwam een voorbijganger naast hem staan, die zonder te weten dat hij van Miller was, opmerkte: 'Niet gek, die wagen.'

Normaal rijdt een jonge freelance verslaggever niet in een Jaguar XK 150 s. Onderdelen waren in Hamburg praktisch niet te krijgen, temeer omdat de XK-serie, waarvan het s-model het laatste was dat gemaakt was, in 1960 uit de produktie was genomen. Hij onderhield hem zelf en lag 's zondags urenlang in overall onder het chassis of half in de motor gedoken. De benzine die hij met zijn drie SU-carburateurs gebruikte, was een zware aanslag op zijn portemonnee, vooral bij de benzineprijs in Duitsland, maar hij betaalde het graag. Als beloning kon hij het woeste gegrom horen van de doorgestoken uitlaten als hij buiten op de snelweg het gaspedaal intrapte en voelde hij de voortstuwende kracht als hij op een bergweg door de bocht stoof. Hij had zelfs de vering boven de twee voorwielen stugger gemaakt en omdat de auto onafhankelijke achtervering had, ging hij rotsvast door de bochten, terwijl andere bestuurders woest op hun luchtvering slingerden als ze poogden hem bij te houden. Meteen nadat hij hem gekocht had, liet hij hem zwart spuiten met aan weerskanten een lange wespengele streep. Omdat hij in Coventry in Engeland en niet als exportwagen was gefabriceerd, zat het stuurwiel rechts, wat weleens lastig was bij het inhalen, maar nu kon hij met de linkerhand schakelen en met de rechterhand het trillende stuurwiel vasthouden, waar hij aan gewend was geraakt. Als hij eraan terugdacht hoe hij hem had kunnen kopen

was hij nog verbaasd over zijn buitenkansje. De afgelopen zomer sloeg hij doelloos een poptijdschrift open, toen hij in een kapperszaak zat te wachten om zijn haar te laten knippen. Hij las anders nooit de roddelverhalen over popsterren, maar er was niets anders voorhanden. De middenpagina's gingen over de duizelingwekkende vlucht naar roem en internationale bekendheid van vier slordig gekapte Engelse jongelui. Het gezicht helemaal rechts op de foto, met de grote neus, zei hem niets, maar de drie andere gezichten deden in zijn geheugen als een pot een belletje rinkelen.

De namen van de twee platen, die van het kwartet sterren hadden gemaakt, *Please Please Me* en *Love Me Do* zeiden hem ook al niets, maar drie van de gezichten hielden hem twee dagen lang bezig. Toen wist hij weer dat ze twee jaar geleden, in 1961, helemaal aan het eind van het programma in een klein cabaret bij de Reeperbahn hadden gezongen. Het duurde nog een dag voor de naam hem inviel, want hij was er maar één keer binnengegaan om iets te drinken en met een onderwereldfiguur te kletsen, van wie hij inlichtingen over de Sankt Pauli-bende moest hebben. De Star Club. Hij ging ernaar toe om de aanplakbiljetten van 1961 door te lopen en vond ze. Er waren er toen vijf geweest, de drie die hij herkend had en twee anderen, Pete Best en Stuart Sutcliffe.

Daarvandaan ging hij naar de fotograaf, die de reclamefoto's voor de impresario Bert Kämpfert had gemaakt en kocht alle rechten van alles wat hij had. Zijn verhaal 'Hoe Hamburg de Beatles ontdekte' was in bijna alle popbladen en geïllustreerde tijdschriften in Duitsland en in vele in het buitenland verschenen. Van de opbrengst had hij de Jaguar gekocht, die hij in een autoshowroom gezien had, waaraan een Engelse legerofficier hem had verkocht, omdat zijn vrouw zo zwanger was geworden dat ze er niet meer in kon. Hij kocht uit dankbaarheid zelfs een paar Beatle-platen, maar Sigi was de enige die ze weleens draaide.

Hij liet de auto staan en ging over de oprit naar de straat en naar zijn flat toe. Het was bijna middernacht en hoewel zijn moeder hem die avond om zes uur de uitgebreide maaltijd had voorgezet, waar ze altijd voor zorgde als hij kwam, had hij alweer honger. Hij maakte een bord roereieren klaar en luisterde naar de laatste berichten. Het ging allemaal over Kennedy, vooral met nadruk op de Duitse kant van de zaak, want er kwam weinig nieuws meer uit Dallas door. De politie was nog op zoek naar de dader. De nieuwslezer weidde uitvoerig uit over Kennedy's liefde voor Duitsland, zijn bezoek die zomer aan Berlijn en zijn uitspraak in het Duits: *'Ich bin ein Berliner'*.

Toen kwam er een op de band opgenomen gedenkwoord van de burgemeester van West-Berlijn, Willy Brandt, met door ontroering verstikte stem en verder werden er lofzangen voorgelezen van kanselier Ludwig Erhard en de oud-kanselier Konrad Adenauer, die 15 oktober was afgetreden.

Peter Miller draaide de knop om en ging naar bed. Hij wenste dat Sigi thuis was omdat hij altijd tegen haar aan wou kruipen als hij zich neerslachtig voelde. Dan kreeg hij een stijve en dan gingen ze vrijen, waarna hij in een droomloze slaap viel, tot haar grote ergernis, omdat ze na het vrijen altijd over trouwen en kinderen krijgen wilde praten. Maar het cabaret waar ze danste ging pas tegen vieren 's morgens dicht, vrijdagsavonds vaak later, als het op de Reeperbahn wemelde van de provincialen en toeristen, die bereid waren champagne te kopen tegen tienmaal de prijs in een restaurant, voor een meisje met grote tieten en een laaguitgesneden jurk en Sigi had allebei.

Daarom rookte hij nog maar een sigaret en viel om kwart voor twee alleen in slaap, om te dromen van het afschuwelijke gezicht van de oude vergaste man in de krottenbuurten van Altona.

Terwijl Peter Miller op het middernachtelijk uur in Hamburg zijn roereieren verorberde, zaten er in de comfortabele salon van een huis, verbonden aan een rijsschool bij de piramiden vlak buiten Caïro vijf mannen te drinken. Het was daar één uur in de ochtend. De mannen hadden voortreffelijk gedineerd en waren in een opperbeste stemming; de reden hiervan was het bericht uit Dallas dat ze vier uur geleden gehoord hadden.

Drie van de mannen waren Duitsers, de twee andere Egyptenaren. De vrouw van de gastheer en eigenaar van de rijsschool – een geliefkoosde plaats van samenkomst van de hoogste kringen van Caïro en de paar duizend man sterke Duitse kolonie – was naar bed gegaan en had de mannen alleen gelaten om tot in de vroege ochtend te blijven praten.

In de leren fauteuil bij het met luiken gesloten raam zat Johann von Leers, vroeger een jodendeskundige bij het nazi-ministerie van Propaganda van doctor Joseph Goebbels. Von Leers, die sinds kort na afloop van de oorlog in Egypte woonde, waarheen Odessa hem had laten verdwijnen, had de Egyptische naam Omar Amin aangenomen en werkte als jodendeskundige op het Egyptische ministerie van Oriëntatie. Hij had een glas whisky in zijn hand. Links van hem zat nog een vroegere deskundige uit de staf van Goebbels, Ludwig Heiden, die eveneens bij het ministerie van Oriëntatie werkte. Hij was intussen tot de islamitische godsdienst toegetreden, had een tocht naar Mekka gemaakt en heette nu El Hadj. Uit eerbied voor zijn nieuwe godsdienst had hij een glas sinaasappelsap in de hand. De beide mannen waren en zijn nog fanatieke nazi's.

De twee Egyptenaren waren kolonel Chams Edine Badrane, adjudant van maarschalk Abedel Hakim Amer, die later de Egyptische minister van Defensie zou worden, voor hij na de Zesdaagse Oorlog van 1967 wegens hoogverraad ter dood zou worden veroordeeld. Kolonel Badrane was voorbestemd om samen met hem in ongenade

te vallen. De ander was kolonel Ali Samir, hoofd van de Moukhabarat, de Egyptische geheime inlichtingendienst. Er had nog een zesde gast aan het diner gezeten, de eregast, die haastig naar Caïro was teruggegaan, toen om half tien Caïro-tijd het bericht kwam dat president Kennedy dood was. Het was de voorzitter van het Egyptische Huis van Afgevaardigden en naaste medewerker van president Nasser, Anwar el Sadat, die later zijn opvolger zou worden.

Von Leers hief zijn glas naar het plafond.

‘Zo, Kennedy de jodenvriend is dus dood. Hier moeten we op drinken, heren.’

‘Maar onze glazen zijn leeg,’ wierp kolonel Samir tegen. Hun gastheer haastte zich om dit te verhelpen en vulde de lege glazen uit een fles whisky op het buffet.

Dat Kennedy als jodenvriend werd betiteld was voor geen der vijf mannen in de kamer iets nieuws. Op 14 maart 1960, toen Dwight Eisenhower nog president van de Verenigde Staten was, had er in het Waldorf-Astoria-hotel in New York een geheime ontmoeting plaatsgevonden tussen de premier van Israël, David Ben-Goerion en de bondskanselier van Duitsland, Konrad Adenauer, een ontmoeting die tien jaar tevoren voor onmogelijk zou zijn gehouden. Wat in 1960 zelfs nog voor onmogelijk werd gehouden was, wat er bij die ontmoeting gebeurde; daardoor kwam het dat de bijzonderheden pas jaren later uitlekten en dat president Nasser eind 1963 nog weigerde de inlichtingen, die de Odessa en de Moukhabarat van kolonel Samir op zijn bureau legden, serieus te nemen.

De beide staatslieden hadden een overeenkomst getekend, waarbij West-Duitsland zich bereid had verklaard voor Israël een krediet te openen voor een bedrag van maar liefst vijftig miljoen dollar per jaar zonder enige beperkende voorwaarden. Ben-Goerion ontdekte echter al gauw dat het heel mooi was om geld te hebben, maar dat hij daarmee nog geen vaste wapenleveringen had. Zes

maanden later werd er naast de Waldorf-overeenkomst nog een andere getekend tussen de ministers van Defensie van Duitsland en Israël, Franz-Josef Strauss en Shimon Peres, die Israël in staat stelde het geld van Duitsland aan te wenden om in Duitsland wapens te kopen.

Adenauer, zich wel bewust van het veel meer omstreden karakter van de tweede overeenkomst, stelde het maandenlang uit, tot hij in november 1961 in New York was om kennis te maken met de nieuwe president, John Fitzgerald Kennedy. Kennedy zette hem onder druk. Hij wilde niet dat er rechtstreeks uit de Verenigde Staten wapens aan Israël geleverd werden, maar hij wilde dat ze er hoe dan ook kwamen. Israël had gevechtsvliegtuigen nodig, transportvliegtuigen, 105 mm houwitsergeschut, pantserwagens, gepantserde manschapswagens en tanks, maar voor alles tanks.

Duitsland had dat allemaal, hoofdzakelijk van Amerikaans fabrikaat, hetzij van Amerika gekocht als tegemoetkoming in de kosten van de in NAVO-verband in Duitsland gelegerde Amerikaanse troepen, hetzij in Duitsland in licentie vervaardigd.

Onder pressie van Kennedy werd het Strauss-Peres-verdrag doorgedrukt.

De eerste Duitse tanks begonnen eind juni 1963 in Haifa aan te komen. Het was moeilijk het nieuws lang geheim te houden; er waren te veel mensen bij betrokken. De Odessa ontdekte het eind 1962 en stelde onmiddellijk de Egyptenaren op de hoogte, met wie hun agenten in Caïro zeer nauwe verbindingen onderhielden.

Eind 1963 begonnen allerlei veranderingen plaats te vinden. Op 15 oktober trad Konrad Adenauer, de vos van Bonn, de kanselier van graniet, eveneens af en trok zich geheel terug. Adenauers plaats werd ingenomen door Ludwig Erhard, die als de vader van het Duitse economische wonder veel stemmen wist te winnen, maar die in buitenlandse politieke aangelegenheden zwak en weifelend optrad.

Ook toen Adenauer nog aan het bewind was, was er in het West-Duitse kabinet een groep geweest, die luid had geëist het Israëliësche wapenverdrag op te schorten en de bevoorrading tegen te gaan nog voor deze op gang was gekomen. De oude kanselier had ze met enkele bitse zinnen tot zwijgen gebracht en zijn macht was zo groot dat ze verder hun mond hielden.

Erhard was heel iemand anders en had zich al de bijnaam de Rubber Leeuw op de hals gehaald. Zodra hij benoemd was stak de anti-wapenverdraggroep, uitgaande van het ministerie van Buitenlandse Zaken, steeds beducht om zijn uitstekende en verbeterende relaties met de Arabische wereld, de kop weer op. Erhard stond in dubio, maar achter hen allemaal stond het vaste besluit van Kennedy, dat Israël zijn wapens via Duitsland moest krijgen. En toen werd hij doodgeschoten. De grote vraag in de kleine uurtjes van de ochtend van 23 november was simpelweg: zou president Lyndon Johnson de Amerikaanse druk van Duitsland afwentelen en de besluiteloze kanselier in Bonn het verdrag laten herroepen? Hij heeft dat overigens niet gedaan, maar in Caïro was de hoop hoog gespannen dat hij het wel zou doen.

De gastheer op de geanimeerde bijeenkomst van die avond bij Caïro wendde zich, nadat hij de glazen van zijn gasten gevuld had, naar het buffet om zijn eigen glas in te schenken. Zijn naam was Wolfgang Lutz, in 1921 in Mannheim geboren, oud-majoor van het Duitse leger, een fanatieke jodenhater, die in 1961 naar Caïro was geëmigreerd en zijn rijacademie was begonnen. Hij was blond, had blauwe ogen en een haviksneus, en hij was zowel bij de invloedrijke, politieke figuren van Caïro als bij de uitgeweken Duitse, hoofdzakelijk uit nazi's bestaande gemeenschap langs de oevers van de Nijl, de meest geziene persoon.

Hij draaide zich naar de kamer om en wierp hen een brede glimlach toe. Als er iets vals in die glimlach was merkte niemand het op. Maar hij was vals. Hij was in

Mannheim geboren, maar in 1933 op twaalfjarige leeftijd naar Palestina geëmigreerd. Zijn naam was Ze'ev en hij had de rang van *Rav-Seren* (majoor) in het Israëlische leger. Hij was toen tevens de voornaamste agent van de Israëlische Inlichtingendienst. Op 28 februari 1965 werd hij gearresteerd na een overval in zijn huis, waar in de weegschaal in de badkamer een radiozender werd ontdekt. Op 26 juni 1965 stond hij terecht en werd tot levenslange dwangarbeid veroordeeld. Nadat hij eind 1967 werd vrijgelaten als onderdeel van een ruil tegen duizenden Egyptische krijgsgevangenen, stapten hij en zijn vrouw op 4 februari 1968 op het vliegveld Lod weer op vaderlandse bodem.

Maar op de avond dat Kennedy stierf lag dit alles nog in de toekomst, de arrestatie, de foltering, de veelvuldige verkrachtingen van zijn vrouw. Hij hief zijn glas naar de vier glimlachende gezichten voor hem.

In werkelijkheid kon hij bijna niet wachten tot zijn gasten vertrokken waren, want iets dat een van hen onder het diner gezegd had, was van het grootste belang voor zijn land en hij wenste vurig dat hij alleen was, zodat hij naar zijn badkamer boven kon gaan om de zender uit de weegschaal te halen en een boodschap naar Tel Aviv te zenden. Maar hij dwong zich te blijven glimlachen.

‘De dood aan de jodenvrienden,’ toostte hij. ‘*Sieg Heil.*’

Peter Miller ontwaakte de volgende ochtend tegen negen uur en schurkte zich behaaglijk onder het enorme donzen dekbed dat over het tweepersoonsbed heen lag. Nog maar half wakker voelde hij reeds de warmte van de slapende figuur van Sigi door het bed naar hem toe vloeien en instinctief vlijde hij zich tegen haar aan zodat haar billen in zijn onderbuik drukten. Automatisch kreeg hij een erectie.

Sigi, die pas vier uur in bed lag, sliep nog vast. Ze bromde geërgerd en schoof weg naar de rand van het bed.

‘Ga weg,’ zei ze, zonder wakker te worden.

Miller zuchtte, draaide zich op zijn rug en zijn horloge omhooghoudend tuurde hij in het schemerige licht op de wijzerplaat. Toen liet hij zich aan de andere kant het bed uit glijden, sloeg een badstof ochtendjas om en slofte naar de zitkamer om de gordijnen open te trekken. Het staalgrijze novemberlicht viel in de kamer zodat hij met de ogen knipperde. Hij sperde zijn ogen open en keek naar beneden op de Steindamm. Het was zaterdagochtend en er was weinig verkeer op het natte zwarte asfalt. Hij geeuwde en ging naar de keuken om het eerste van zijn ontelbare kopjes koffie te gaan zetten. Zowel zijn moeder als Sigi verweten hem, dat hij bijna uitsluitend op koffie en sigaretten leefde.

Terwijl hij in de keuken zijn koffie dronk en de eerste sigaret van die dag rookte, overwoog hij of er iets speciaals was dat hij die dag moest doen en kwam tot de conclusie van niet. Om te beginnen zouden alle kranten en de volgende nummers van de tijdschriften over Kennedy gaan, waarschijnlijk nog dagen- of wekenlang. En verder was er geen speciaal verhaal waar hij op dit tijdstip achteraan moest. Bovendien waren zaterdag en zondag slechte dagen om de mensen op hun kantoor te pakken te krijgen en ze hadden er meestal een hekel aan thuis gestoord te worden. Hij had pas een geslaagde serie voltooid over het gestadig binnendringen van Oostenrijkse, Parijse en Italiaanse bandieten in de goudmijn van de Reeperbahn, de kilometerlange rij nachtclubs, bordelen en prostitués van Hamburg, waar hij nog geen geld voor gekregen had. Hij vond dat hij maar eens achter het tijdschrift waaraan hij de serie verkocht had heen moest zitten, maar zag er weer van af. Ze zouden wel op tijd betalen en hij had op het ogenblik geen geldgebrek. Op zijn bankoverzicht dat hij drie dagen geleden ontvangen had stond zelfs, dat er meer dan 5000 mark op zijn rekening stond en hij meende dat hij daar voorlopig wel mee kon rondkomen.

‘Het probleem met jou is, jongen,’ zei hij tegen zijn spie-

gelbeeld in een van Sigi's glimmend gepoetste pannen, terwijl hij met zijn wijsvinger het kopje uitspoelde, 'dat je te lui bent.'

Een officier voor burgerbetrekkingen had tien jaar geleden aan het eind van zijn militaire dienst eens aan hem gevraagd wat hij in zijn leven wilde worden. Hij had geantwoord: 'Een rijke nietsnut,' en op zijn negenen-twintigste, hoewel hij het niet bereikt had en het waarschijnlijk ook nooit zou bereiken, vond hij dat nog steeds een volmaakt redelijk streven.

Hij nam de draagbare transistorradio mee naar de badkamer, sloot de deur zodat Sigi hem niet hoorde en luisterde naar het nieuws, terwijl hij een douche nam en zich schoor. Het voornaamste bericht was, dat er iemand was gearresteerd wegens de moord op Kennedy. Zoals hij al vermoed had waren er in het hele programma geen andere nieuwsberichten dan die in verband met de moord op Kennedy.

Nadat hij zich had afgedroogd ging hij weer naar de keuken en zette opnieuw koffie, ditmaal twee kopjes. Hij nam ze mee naar de slaapkamer, zette ze op het nachtkastje, trok zijn ochtendjas uit en kroop weer onder de donsdeken naast Sigi; haar pluizige blonde haar op het hoofdkussen kwam er onderuit.

Ze was tweeëntwintig jaar oud en de beste turnster van de school geweest, die volgens haar zeggen best door had kunnen gaan tot het Olympisch peil, als haar boezem niet zo zwaar was geworden dat hij in de weg zat en in geen enkel nauwsluitend tricotpakje meer paste. Nadat ze van school kwam werd ze lerares lichamelijke opvoeding op een meisjesschool. Een jaar later maakte ze de overgang naar stripteasedanseres in Hamburg uit het beste, zuiverste financiële motief. Ze verdiende er vijfmaal zoveel als een leraarssalaris.

Ondanks haar bereidheid om in een nachtclub alles uit te trekken vond ze het erg vervelend als er gore opmerkingen over haar figuur werden gemaakt door iemand

die ze tijdens die opmerkingen kon zien.

‘Dat komt,’ vertelde ze eens doodernstig aan een geamuseerde Peter Miller, ‘als ik op het toneel sta kan ik achter de lichten niets zien en daarom doet het me niets. Als ik wel wat kon zien zou ik, geloof ik, van het toneel afrennen.’

Dit weerhield haar er niet van later, als ze weer was aangekleed, haar plaats aan een van de tafeltjes tussen de toeschouwers in te nemen en te wachten tot een van de klanten haar iets te drinken aanbood. De enige toegestane drank was champagne, in halve flessen of liever nog in hele flessen. Hiervan ontving ze vijftien procent provisie. Hoewel de klanten die haar uitnodigden champagne met hen te drinken bijna zonder uitzondering op veel meer hoopten, dan een uur lang in stomme bewondering naar het ravijn tussen haar borsten te staren, kregen zij dat nooit. Het was een vriendelijk, begrijpend meisje en haar houding tegenover de handtastelijkheden van de klanten was er meer een van beminnelijke spijt dan van de afkeer en minachting die de andere meisjes achter hun neonglimlach verborgen.

‘Arme stakkers,’ zei ze eens tegen Miller, ‘als ze thuis maar een aardige vrouw hadden waar ze naar toe konden.’

‘Hoe bedoel je – arme stakkers?’ wierp Miller tegen. ‘Het zijn vieze ouwe kerels die bulken van het geld.’

‘Nou, als ze iemand hadden om voor ze te zorgen, waren ze zo niet,’ zei Sigi koppig en van deze vrouwelijke logica was ze niet af te brengen.

Miller had haar toevallig bij een bezoek aan de bar van Madame Kokett vlak onder het café Keese op de Reeperbahn gezien, toen hij daarheen was gegaan om met de eigenaar, een oude vriend en relatie, een borrel te drinken en een praatje te maken. Het was een groot meisje, een meter tweeënzeventig, met een bijpassend figuur, dat bij een kleiner meisje buiten iedere proportie geweest zou zijn. Zij ontkleedde zich op de muziek met de quasi-

sensuele gewoontegebaren en de pruillip die een naakt-danseress pleegt te trekken. Miller had het allemaal al lang gezien en nipte aan zijn glas zonder een spier te vertrekken.

Maar toen haar bustehouder afging moest zelfs hij even ophouden om er met het half naar zijn mond geheven glas naar te staren. Zijn gastheer nam hem cynisch op. 'Goed gebouwd, hè?' zei hij.

Miller moest toegeven dat bij haar vergeleken de stoeipoezen van de maand uit *Playboy* eruitzagen als ernstige gevallen van ondervoeding. Maar ze was zo stevig gespierd dat haar boezem zonder de geringste steun naar voren en opwaarts stak.

Na afloop van haar optreden, toen het applaus begon, liet het meisje de verveelde houding van beroepsdanseress varen, maakte een verlegen, wat onzeker buiginkje naar het publiek en trok een grote lodderige grijns als van een half afgerichte jachthond die tegen alle weddenschappen in zojuist een neergehaalde patrijs heeft teruggebracht. Het was de grijns die Miller iets deed, niet de dansroutine of het figuur. Hij vroeg of ze iets wou drinken en men liet haar roepen.

Omdat Miller in gezelschap van haar baas was, nam ze geen fles champagne en vroeg een gin-soda. Tot zijn verrassing ontdekte Miller, dat het een heel aangenaam persoonje was om mee om te gaan en hij vroeg of hij haar na afloop van de voorstelling naar huis mocht brengen. Kennelijk gereserveerd stemde ze toe. Miller overhaastte zich niet en deed die avond geen toenaderingspogingen. Het was in het vroege voorjaar en ze kwam na sluitings-tijd in een hoogst onelegante duffelse jas uit het cabaret, wat volgens hem opzet was.

Ze dronken alleen een kopje koffie samen en praatten, waarbij ze langzamerhand wat lossier werd en opgewekt babbelde. Hij vernam dat ze van popmuziek, van kunst, langs de oevers van de Alster wandelen, de huishouding en kinderen hield. Daarna begonnen ze op haar ene vrije

avond in de week uit te gaan, ergens eten of naar een show, maar ze sliepen niet samen.

Na drie maanden nam Miller haar mee naar zijn bed en later stelde hij haar voor om bij hem te komen wonen. Met haar rechtlijnige opvatting ten aanzien van de grote levensvragen had Sigi al besloten, dat ze met Peter Miller wilde trouwen en het enige probleem was, of ze moest proberen hem te krijgen door niet in zijn bed te slapen of juist andersom. Toen ze zag met welk gemak hij de andere helft van zijn matras met andere meisjes vulde naarmate hij er behoefte aan had, besloot ze bij hem in te trekken en hem het leven zo prettig te maken dat hij met haar zou willen trouwen. Tegen het eind van november woonden ze al zes maanden samen.

Zelfs Miller, die niet bepaald huiselijk aangelegd was, moest toegeven dat ze het ontzettend gezellig maakte en met een gezonde, levenslustige vreugde vrijde. Ze sprak nooit rechtstreeks over trouwen, maar probeerde het hem op een andere manier aan zijn verstand te brengen. Miller deed net of hij niets in de gaten had. Als ze langs het Alstermeer in de zon wandelden, sloot ze wel eens vriendschap met een kleuter, onder het welwillend oog van de ouders.

‘O, wat een schatje, hè Peter?’ waarop Miller bromde: ‘Ja hoor, geweldig.’

Daarna was ze een uur lang koel tegen hem omdat hij net gedaan had of hij de wenk niet begreep. Maar ze waren gelukkig samen, vooral Peter Miller, die deze regeling van alle geneugten van het huwelijk, met de vreugden van regelmatig vrijen zonder de huwelijksbanden, ideaal vond.

Miller dronk zijn koffie half op, gleeed het bed in en sloeg van achteren zijn armen om haar heen en streelde zachtjes haar kruis, waardoor ze zoals hij wist wakker zou worden. Na een paar minuten kreunde ze van genot en draaide zich op haar rug. Steeds masserend boog hij zich over haar heen en begon haar borsten te kussen. Nog half

slapend slaakte ze een hele reeks lange mmmms en haar handen begonnen loom over zijn rug en billen te strijken. Tien minuten later bedreven ze de liefde, schreeuwend en huiverend van genot.

‘Dat is ook een manier om me wakker te maken,’ mopperde ze later.

‘Er zijn slechtere manieren,’ zei Miller.

‘Hoe laat is het?’

‘Bijna twaalf uur,’ loog Miller, die wist dat ze hem iets naar het hoofd zou gooien als ze erachter kwam dat het half elf was en ze maar vijf uur geslapen had. ‘Dat geeft niet, ga maar weer slapen als je daar zin in hebt.’

‘Mmmm. Dank je wel schat, je bent zo lief voor me,’ zei Sigi en ze viel weer in slaap.

Miller was halverwege de badkamer, nadat hij de rest van zijn koffie en ook die van Sigi had opgedronken, toen de telefoon ging.

Hij liep naar de zitkamer om hem op te nemen.

‘Peter?’

‘Ja, met wie spreek ik?’

‘Met Karl.’

Hij was nog een beetje suf in zijn hoofd en herkende de stem niet.

‘Karl?’

De stem klonk ongeduldig.

‘Karl Brandt. Wat is er aan de hand? Slaap je nog?’

Miller kwam tot zichzelf.

‘O, ja. Natuurlijk, Karl. Neem me niet kwalijk, ik ben net op. Wat is er?’

‘Luister eens, het gaat over die overleden jood. Ik wil je spreken.’

Miller begreep er niets van.

‘Welke overleden jood?’

‘Die zich gisteravond in Altona vergast heeft. Reikt je geheugen nog zo ver?’

‘Ja, natuurlijk herinner ik me gisteravond nog,’ zei Miller. ‘Ik wist niet dat hij joods was. Wat is daarmee?’

‘Ik wil je spreken,’ zei de adjudant-inspecteur. ‘Maar niet door de telefoon. Kunnen we elkaar ergens zien?’

Miller’s journalistengeest draaide meteen op volle toeren. Iemand die iets te zeggen heeft maar het niet telefonisch wil doen, heeft iets wat hij belangrijk vindt. In het geval van Brandt kon Miller tenminste niet aannemen dat een inspecteur van politie zo voorzichtig zou zijn om niets. ‘Natuurlijk,’ zei hij door de telefoon. ‘Kun je met de lunch?’

‘Dan kan ik wel,’ zei Brandt.

‘Goed, dan nodig ik je uit als jij vindt dat het iets van belang is.’ Hij sprak af in een klein restaurant op de Ganzenmarkt om één uur en legde de hoorn neer. Hij begreep er nog steeds niets van, want hij kon in de zelfmoord van een oude man, joods of niet, in een huurkamer in de achterbuurt van Altona, geen verhaal ontdekken.

Tijdens de hele lunch scheen de jonge inspecteur het onderwerp waarover hij om een afspraak had gevraagd te willen omzeilen, maar toen de koffie kwam zei hij alleen: ‘Die man van gisteravond.’

‘Ja,’ zei Miller. ‘Wat is daarmee?’

‘Je zult net als wij allemaal wel gehoord hebben over wat de nazi’s de joden tijdens de oorlog en daarvoor al hebben aangedaan?’

‘Natuurlijk. Dat hebben ze ons op school toch altijd ingehamerd?’

Miller was verbaasd en niet op zijn gemak. Zoals de meeste jonge Duitsers hadden ze hem toen hij een jaar of negen, tien was op school verteld, dat hij en al zijn landgenoten zich aan oorlogsmisdaden op grote schaal hadden schuldig gemaakt. Hij had dat toen aangenomen zonder dat hij in de verste verte wist waar ze het over hadden.

Later was het moeilijk geweest om erachter te komen wat de onderwijzers in de periode direct na de oorlog bedoeld hadden. Er was niemand om het aan te vragen,

niemand wilde erover praten, de leraren niet en de ouders niet. Pas toen hij volwassen werd, was hij in de gelegenheid er iets over te lezen en hoewel hij wat hij las weezinwekkend vond, kon hij niet voelen dat hij er iets mee te maken had. Het was in een andere tijd, ergens anders, ver weg gebeurd. Hij was er niet bij geweest toen het gebeurde, zijn vader was er niet bij geweest, zijn moeder was er niet bij geweest. Iets in hem had hem ervan overtuigd dat het niets met Peter Miller te maken had, daarom had hij geen namen, datums of bijzonderheden gevraagd. Hij vroeg zich af waarom Brandt het onderwerp aansneed.

Brandt roerde in zijn koffie, zelf ook niet op zijn gemak en wist niet hoe hij verder moest gaan.

‘Die oude man van gisteravond,’ zei hij tenslotte, ‘was een Duitse jood. Hij heeft in een concentratiekamp gezeten.’ Miller dacht aan het doodshoofd op de brancard de vorige avond. Kwamen ze zo aan hun eind? Het was belachelijk. Die man was zeker achttien jaar geleden door de geallieerden bevrijd en was blijven leven tot hij van ouderdom stierf. Maar het gezicht bleef terugkomen. Hij had nog nooit iemand gezien die in een kamp had gezeten, tenminste niet voor zover hij wist. Hij had trouwens ook nog nooit een massamoordenaar van de ss ontmoet, daar was hij zeker van. Dat zou je tenslotte kunnen zien, zo’n man was anders.

Zijn gedachten dwaalden af naar de publiciteit die er twee jaar tevoren om het Eichmann-proces in Jeruzalem was geweest. De kranten hadden er weken achter elkaar vol van gestaan. Hij dacht aan het gezicht in het glazen hokje en herinnerde zich wat zijn indruk toentertijd was, hoe gewoon dat gezicht was, zo ellendig gewoon. Bij het lezen van de krantenverslagen over het proces had hij voor het eerst enig vermoeden gekregen, hoe de ss het gedaan had, hoe ze het voor elkaar hadden gekregen. Maar het ging allemaal over zaken in Polen, Rusland, Hongarije, Tsjechoslowakije, ver weg en lang geleden.

Hij kon er niets persoonlijk in ontdekken.

Hij dwong zijn gedachten weer naar het heden en het onrustige gevoel dat Brandts onderwerp van gesprek in hem teweegbracht.

‘Wat is daarmee?’ vroeg hij aan de inspecteur.

Als antwoord haalde Brandt een in bruin papier gewikkeld pakje uit zijn aktentas en schoof het over de tafel.

‘De oude man heeft een dagboek nagelaten. Hij was helemaal nog niet zo oud. Zesenvijftig. Het schijnt dat hij in die tijd aantekeningen heeft gemaakt die hij in zijn voetlommen bewaard heeft. Na de oorlog heeft hij ze allemaal overgeschreven. Daar bestaat het dagboek uit.’

Miller keek zonder veel belangstelling naar het pakje.

‘Waar heb je dat gevonden?’

‘Het lag naast het lijk. Ik heb het opgeraapt en mee naar huis genomen. Ik heb het gisteravond gelezen.’

Miller keek spottend naar zijn oude schoolvriend.

‘En, was het erg?’

‘Afgrijpselijk. Ik had geen idee dat het zo erg was, de dingen die ze met ze hebben uitgehaald.’

‘Waarom geef je het aan mij?’

Nu was Brandt verlegen. Hij haalde zijn schouders op.

‘Ik dacht dat er misschien een verhaal voor jou in zat.’

‘Van wie is het nu?’

‘Officieel aan de erfgenamen van Tauber. Maar die vinden we toch nooit. Daarom behoort het aan de politie, neem ik aan. Maar zij bergen het gewoon op. Jij kunt het krijgen als je het hebben wilt, als je maar niet laat merken dat je het van mij hebt gekregen. Ik wil geen moeilijkheden bij de politie.’

Miller betaalde de rekening en het tweetal liep naar buiten.

‘Goed, ik zal het lezen. Maar ik kan niet beloven dat ik mij erover op zal winden. Misschien zit er een tijdschrift-artikeltje in.’

Brandt draaide zich met een glimlachje naar hem om.

‘Je bent een cynische hond,’ zei hij.

‘Nee,’ zei Miller. ‘Ik heb alleen net als de meeste mensen met het hier en nu te maken. En jij? Ik dacht dat je na tien jaar bij de politie wel een keiharde diender was. Jij bent hier echt een beetje kapot van, is het niet?’

Brandt was weer ernstig. Hij keek naar het pakje onder Millers arm en knikte langzaam.

‘Ja. Ja, inderdaad. Ik wist gewoon nooit dat het zo erg was. En het is, tussen haakjes, niet allemaal verleden tijd. Dat verhaal is gisteravond hier in Hamburg geëindigd. Dag Peter.’

De inspecteur draaide zich om en liep weg zonder te weten, hoe hij zich vergiste.